

ESZMETÖREDÉKEK.

ÉLET VAGY HALÁL?

A hallgatás fullaszt, a szó véres jajgatás. A meddőség viszont halál. Valóban, nem volnának fülek a hallásra, szemek a látásra s mi süketnémáknak, pókhálós-fejúeknek jajveszékelnék s vakoknak adunk riasztó fényjeleket?

De kiáltani kell, hátha felütlenek rá. A hallgatás — halál.

*

Nem szeretnék a gyásznak színész könnyeitől fuldokolni, de viszont nem intonálhatom a banketteknek borral-itatott, síró cigánymuzsikával aláfestett hatásos szövegeit sem. Az az ember, aki e sorokat rója, sokat volt magában s meghordozta külföldi egyedülvalóságában is az ilyenféle panaszkodásait, amiket itt leír s itthon is sokszor beszélget bölcs öregekkel, akik sokat láttak és sokat látnak.

Egy öreg író, aki látta még nyomorogni Reviczky Gyulát s nézte szegény, tüdővésztes arcán a láz és a könnyes szegény borzalmas pirosságát, ha a kiadó boldogan lecsípett egy-két pengőt a szokásos, nyomorúságos honoráriumból; aki még hallotta a zsémbes Vajda Jánost dohogni; — egy öreg író mondja, hogy az a régi: a tisztességes szegénység volt, a mai generáció sorsa: majdnem halálba-indulás. Süket zürzavar, a magyar írókat nem hallgatják s ha hallgatják se úgy, mint régen. Azelőtt nagyobb esemény volt egy vers, mint ma egy kiváló könyv megjelenése. Írók és munkák sikkadnak el s mindezt nem lehet a súlyos gazdasági helyzetet materiális érveivel megokolni.

A közönségből veszett ki a hősi erőfeszítéseket szeretettel és ragaszkodással kísérő gyermeki hit.

Egy derék s jobb sorsra érdemes írónk, aki azóta érkezett már a magyar költőket megillető díszsír hely keskeny parcellájához, jubileumi estjén, míg a szokásos, ünnepi felköszöntőket hallgatta, szegyenlősen odaforult a szomszédjához, mert nem tudta kifizetni a családjáé vacsoráját.

*

Miről is van szó? Egyik előkelő újságunk jönevű kritikusa legutóbb megsürgette a humoristákat. Hol van a jó Mikszáth Kálmán-anekdota, a kedves, mulató magyarvilág, derűs életszemlélet, adomák? Tehát adomát, anekdotát. A cigány muzsikáljon rögyásig, a vendég mulatni akar.

Ne próbálja senki a ragyogó palóc ellen fordítani szavaimat. De hol vagyunk mi az ő Magyarországtól, melynek, hogy csak említsem, a bűneit is tiszta szemmel látta ő? Körülöttünk elsüllyedt világok s még fülünkben a borzalmas földrengés rettentő robaja. Tehát a humoristákat?

Hallunk néha olyan véleményt is, hogy a megmaradt maroknyi magyarságból is legalább két milliónak el kell pusztulni, ki kell vándorolnia, hogy a többi nyugodtan élhessen. A túlnépesedés problémái! A magyar munkás, az állástalan tisztviselő nekivág a világnak. Van közülük Keleten, találkozol velük Olaszországban a förtelmes nyomornak, pusztulásnak s a szerencsének ezer változata közt, akad, aki az idegen légióba vetődik, rájuk bukkan sz Kongóban, Madrid, Páris terein, Délamerika városaiban, Kanada erdősegeiben. A csekély magyarság hull, hull, nem volt elég a háború borzalmas aratása, a rettentő tékozlás folyik tovább.

Tehát anekdotát?

Itthon is ezer kérdés mered rád, míg a magyar élet fut a vicinális vágány rettentő egyedülvalóságában. Merre tartunk? Már nem halljuk a multból a felénk yerő hahót s nem értjük a jövő izenetét. A nagy opera gigászi zengése zúg: mi harsog benne? Az új honfoglalás nyitánya vagy a búcsúztató? Élet vagy halál, milyen rettentően egyszerű ez.

Mikszáth Kálmánt, az ilyen korokban ha egyáltalán megszületik, Swift-nek hívják. Talán nálunk is eljön. De nem mond majd anekdotát s adomát.

*

Romantikus nép vagyunk s tele vagyunk színes álmokkal. Fellángolunk a büszkeségtől, ha Nagy Lajos, vagy Mátyás Magyarországról hallunk s ez így is van rendjén. De alig vesszük észre, hogy azóta fölfedezték Amerikát, ismeretlen földrészek államai világhatalmi tényezőkké váltak, sőt egyes afrikai gyarmatok a civilizálódás igen dicséretes fokát érték el, nem is szólva arról, hogy terményeikre, gazdasági kincseikre az egész világ rá van utalva.

A XX. század magyarságának helyzete az új világ egyensúlyában katasztrófálisan megrosszabbodott.

A másik véglet, amit keserű szerelemmel A dy képviselt klasszikusan: kis ország. Komp-ország vagyunk, sorsunk arra utal, hogy nagyobb, erősebb naprendszer vonzó erejében szédüljünk tovább, a legkiválóbb embereinket halálra ítéljük.

A dy, az individuális XIX. századvég s a háború előtti Magyarország nagy költője a magyarságnak azt a kétségtelenül nagy tragédiáját siratta, hogy a magyarságot az idő, a sors elütötte a vezetés elsőségétől s kulturában kénytelen más, nagyobb nemzetek után kullogni, ahelyett, hogy a maga életét élje. Kicsi népek, félnemzetcskék . . .

Való igaz, hogy a mi egész kulturánk inkább a nagy erőfeszítések, mint a nagy eredmények történelme, hogy irodalmunk tele van tragikus hősökkel. Tudom, hogy erkölcsi értékekről beszélek, amiket nem láthat a külföldi kritikus, ha a mi irodalmunkat a világirodalom nagyobb és tágasabb akusztikájába helyezi bele. De nekünk ezek az értékek szentek, mert véresek és könnyesek.

Mégis: tévedés azt állítani, hogy kicsi népeknek ne lehetne erős, eredeti kulturájuk. A kicsi finn nép a műveltség igen széles területein, — mint pl. a sport, népegészségügy, iskoláztatás stb. — messze előtte jár a világ legnagyobb nemzeteknek. A dánok, norvégek, lengyelek irodalma benne él a világ köztudatában. Miért hullattak ki bennünket Európa rostáján?

Még nyolc milliós nép is óriási feladatokra képes, ha rávezetik a fejlődés és a haladás útjára. Nagyobb baj az, hogy a vicinális politikai éleslátás sohase merete meggyónni elmaradottságunkat a népkultura terén. Van Petőfink, Aranyunk, Kosuthunk, de a mi népünk legfeljebb a nevüket tudja. *A magyarság legszélesebb tömegeinek a kalendárium az egyetlen olvasmánya.* Magyarország mostani ideje, mély katasztrófája a reformáció korához hasonlatos; az ország területe elveszett, a meglévő részeket is földülja a társadalmi villongás, egyenlenség. Nem szabad elfelejteni, hogy a reformáció ereje, történelmi hivatása a népkultura emelése s a szociális problémák megoldásának sürgetése volt.

*

Az út egyenes és világos.

A magyar irodalmat nem ismeri a magyar nép, nem ismeri a külföld. A németen kívül alig van nép, amellyel számbavehető s igazán komoly kulturkapcsolataink volnának. Hosszú idő mulasztását nagyon nehéz lesz helyrehozni. A latin népek hagyományos sovinizmusát alig lehet áttörni. A centenmariuma esztendőjében nem találtam olasz író, aki Jókai Mór nevét hallotta volna életében. A lefordított kötetek elmerültek a feledés boldog homályába. Nem kell folytatnom. Petőfi rossz és hiányos fordításokból ismerik úgy-ahogy. Mikszáthot, akinek világcsodának kellene lenni, sok nép ma sem ismeri még a nevéől sem.

Vannak, akik valósággal félnek a külföldtől. Pedig a művészetnek csak használ a külföldi atmoszférába való beállítás. Így mi magunk is jobban ráébredünk eredeti értékeinkre az idegennel való viszonylatban, nem is szólva arról, hogy belekerülünk az átfogóbb, az emberibb gondolatáramlásokba. Az önmagát néző sovinizmus nem hazafiság, a népi specifikum nem lehet végcél. Dickens, Dosztojevszkij nem az angolsága, oroszága, de a mély embersége miatt nagy. A nemzet: tápláló föld; a fa a kék univerzumba veti fejét. A fiatal demokráciák gyerekbetegségeit éljük. S a fiatal demokráciák jellemző betegsége sok egyéb mellett a túlzott hiúság. A fórumon a tülekedő, boldog közepszerűségek, míg a nagy néptömegek teljes részvétlenséggel, tunyán nézik az idő mulását.

*

Az irodalom azonban nem lehet eladó, nem fogható be uralkodó klikkek jármába. Megdöbbenő, hogy milyen alacsony szempontok veszélyeztetik s teszik lassankint illuzórikussá az irodalom szabadságát. Ha egy rendőrtisztviselőt szatirikusan állít be az író, a kapitányság vétőt kiált és töröl a szövegekönnyben. Miről írjon a magyar író? Holnap tiltakozik a háborúvesztes hadvezértől a dijnokig és a kiscgazdáig az egész magyar világ, az író elől elszöknek az élet alakjai. A magyar élet a katasztrófa e borzalmas napjaiban, amelyekben sajnos oly szomorúan mutatkoznak fajtánk nem dicséretes tulajdonságai is, csupa mézédés szót, enyelgő hárfapengést vár.

A magyar író szívében egy halálraitelt ország fájdalomával, az állati sorba lököttek irtózatos szemrehányásával, minden szenvedőnek és nyomorgónak jajával s a jobbak reménykedésével itt áll és kiáltani fog. A jajt nehéz hallgatni, de nehezebb és fájóbb végigélni. Hát legalább hallgatni meg kell tanulni. Süket fülek, hályogos szemek. Meddő csatározások.

*

A csonka magyarországi irodalom ijesztően megöregedett. A fiataljaink, a Nyugat gárdája, már az ötvenhez közel. Hol sír, jajgat a háború utáni Magyarország gigászi keserűsége? A megmaradt országrész azt hiszi magáról, hogy ő az egészséges. Pedig Erdély és az elveszett részek felől sokkal erősebb, egészségesebb hang riad.

Mikor tudjuk meg, hogy mi vagyunk a betegek, megmaradt magyarok?

(Debrecen.)

Boros Ferenc.